

Börje Ahlstedt spelar Lear på Dramaten

– Priset för att hitta sig själv är att han måste förlora sig själv.

När Börje Ahlstedt talar om Kung Lear låter det som om han berättar om någon vi känner. Han beskriver honom som kolerisk och självsväldig och med brist på självkänedom. Han tycker att han borde ha känt sina döttrar bättre om de haft en bra relation. Och mamman, var finns hon? Och dessa mågar som ligger bakom och trycker och kan vara de värsta vid arvsskiften. Han förstår till och med att döttrarna tycker att han är en idiot. Men han framhåller också den tragiske Lear, han som tycks bli fri först när han går sönder.

Börje Ahlstedt har spelat i *Kung Lear* förut, 1984 i regi av Ingmar Bergman. Jarl Kulle var då Lear medan han själv var Kent, en roll han fick mycket beröm för.

– Ja jag fick en kick av Bergman och Jarl Kullens Lear, så jag behövde bara spela med, säger han blygsamt.

Börje Ahlstedt tar vara på sina egna erfarenheter i sitt arbete med rollen som Lear på Dramaten. Vad står det i texten, vad har han för referenser? Har han varit med om något liknande, känner han någon annan som varit det? Han reflekterar över sin roll och har förmågan att knyta an sin roll som kung Lear till en mängd situationer, sådana som ligger nära oss människor: att tappa förankringen, att förlora jobb eller bostad, att frun går ifrån en, att ens barn inte förstår en. Förlusten som Lear gör kan ligga nära oss alla.

Lear är en önskeroll tycker han. Jag frågar hur han arbetar med rollen, om han har sett några uppsättningar som inspirerat och han svarar genom att öppna sitt manuskript och säga: –Det enda jag har är manuskriptet och min egen erfarenhet tillsammans med regissör och andra medspelare. Allt står ju här. Det gäller bara att göra det till mitt eget och det gör jag bäst genom att läsa mitt manus och sedan skriva samma sak på vänster-sidan, samma ord men med min egen handstil. Så enkelt gör jag texten till

min. Det är jag och ingen annan som har skrivit rollen. Sedan kan du säga att det är Shakespeare men det är det inte för mig. Det är jag som gestaltar rollen och ska göra Lear till en trovärdig människa.

– Mitt arbete när jag nu har lärt in text och scenerier går ut på att tappa kontrollen. Inte i första scenen, för där har Lear makt och full kontroll, men att sedan successivt tappa den. Som människa. Och tappa lokal-sinnet. Och se hur Lear börjar reflektera över sådant han aldrig funderat över. Han säger till exempel:

”Ni nakna stackare, vart än ni går i denna storm som piskar er så grymt, hur kan, med hjässan bar och svulten kropp i paltor fulla utav hål och revor, ni skydda er mot detta fasans väder? Åh, alltför lite har jag tänkt på detta! Svälj medicinen högmod! Prova själv vad fattiga får tåla jämt och ständigt. Ge dem en smula av ditt överflöd och visa att det finns en rättvis himmel!”

– **Så skulle han aldrig ha sagt** som kung eller verkställande direktör, där han i stället som i första scenen befäller: ”Hämta furstarna av Frankland och Burgund!” Makthavarens dilemma är att han är isolerad och omgiven av ja-sägare. Men nu är han en förlorare, nere i gytjtjan, fräntagen titel och makt och hänvisad till sitt eget psyke. Nu går han sönder, och då kommer den fria människan fram, poeten inom honom. Då är han fri men priset för att hitta sig själv är att han måste förlora sig själv.

I början av pjäsen frågar Lear sina döttrar hur mycket de älskar honom. Goneril och Regan säger att de älskar honom enormt. Vad har Cordelia att säga? ”Ingenting!” Mitt under intervjun spelar Börje Ahlstedt upp Lears utbrott mot Cordelia, hennes försvar och slutligen hans ursinne. Han pekar mot dörren i sin loge och ropar: ”Far åt helvete!”

– Så där kan ju bara en man som har ett jävla humör göra. Och en kvart

Börje Ahlstedt som kung Lear på Dramaten. Foto: Johan Ljungström

senare: ”Förlåt mig!” Men Lear har ingen förmåga till förlåtelse. Kent säger emot honom och får till svar: ”Far åt helvete du också.” Det är en snöboll som är satt i rullning. Men det är ändå han själv som är stora offret. Det blir man när man framhärdar i sin ilska. Sådant kan man känna igen i olika situationer: ”Vad hände? Vem sa vad? Jag hann inte med. Det har jag aldrig sagt!!!” ”Jo det gjorde du visst.” Allt gick för fort. Att spoliära en relation man har byggt upp kan gå hur fort som helst.

Börje Ahlstedt låter övertygande i sin ilska och han menar att det är viktigt att inte ”låta som om man spelar en roll” även om det är precis det han gör.

– Även ett raseriutbrott kan låta inövat så jag måste använda all min talang till att bli förbannad på ett trovärdigt sätt. Samma sak när Lear håller på att blir galen. Då kortsluter jag mig helt och publiken ska tänka: ’Nu vet inte Börje vad han ska säga, att inte sufflösen ropar nåt, han är ju helt borta.’ Då tror ju medspelarna också att jag tappat texten. ’Har han fått en stroke eller vad är det med honom?’ Ur allt detta växer Lear fram i ett nytt tillstånd, och det kan jag bara göra genom att få ett slags

hjärnsläpp, en själslig kollaps. Man kan söka sig fram i texten, låta publiken få vara med om den processen, hur reflektionerna växer fram och hur man förvånad tänker: "Var det jag som sa det där? Har jag tänkt denna tanke?"

– Det verkar som att man i galenskapen ibland kan komma med genomtänkta reflektioner som låter helt rätt men som i sitt sammanhang är helt galet. Det är *det* som jag är ute efter, ett slags stillsam galenskap där 'vi blir offer för situationen', som Strindberg säger. Allteftersom tappar jag den kontroll jag hade över situationer som företagsledare, stadsminister eller kung, de situationer jag kunde dirigera och leda med hjälp av makt och ja-sägare. När jag börjar tappa de verktygen, då inträder något som verkar vara en senilitet, ett sämre minne, men det är en process som frigör helt andra krafter.

Lears ålder har diskuterats och Laurence Oliver har sagt: När man är gammal nog att spela Lear på ett övertygande sätt orkar man inte bära Cordelia på slutet.

– Ja Lear brukar bära Cordelia i sina armar. Jag bär henne inte i vår uppsättning utan vi har en annan lösning men det får bli en överraskning. Vi talar inte om åldern i pjäsen. Jag kan inte gå in och hävda att jag är 80 år men väl 64. Det finns en replik om hans ålder men den har vi strukit. Lears ålder är inte viktig, utan snarare åldrandet under en kort process, där vi kan bli gråhåriga över en natt om vi ställs inför vissa situationer i livet. Det kan ske från en dag till en annan. Det kan ske av en mängd olika skäl men kan ha enormt djupa förgreningar. Jag spelar inte Lear som gammal och svag men däremot visar jag flera gånger att hjärtat är svagt, det första anfallet får jag tidigt i pjäsen och rent konkret dör jag i hjärtinfarkt. Det där finns med i texten på flera ställen, till exempel: "Mitt hjärta, aj, det tränger upp". Jag tänker mig själv en kolerisk företagsledare, en affärsman.

– Jag ska inte komma in i grått skägg eller plötsligt bli en gammal gubbe, utan man får gestalta det på annat

sätt. Det kommer mig att tänka på en av mina största teaterupplevelser. Det var Georg Rydeberg i Shakespeares *Kung John* i regi av Alf Sjöberg. Där var jag faktiskt med som statist innan jag kom in på elevskolan här på Dramaten. I pjäsen bärs Georg Rydeberg in i en stol och han dör också i stolen. Jag såg hur

Illustration: Åke Gustafsson
ur boken *Shakespearecitat*

han formligen *rann* bort, man skulle kunna ha vägt själen och sagt att mannen blivit lättare. Denne store skådespelare krympte inför våra ögon. Så kan man försöka gestalta något som vi egentligen inte ser men ändå kan uppleva som sant.

Börje Ahlstedt tar också ett annat exempel på hur vi kan hjälpas att uppleva en situation starkare:

– Lear säger: "Tror ni att jag gråter. Jag gråter inte. Nog har jag skäl att gråta men mitt hjärta må förr bli sprängt i hundratusen bitar än jag skulle gråta." Men jag gråter ju där. Man säger: "Jag gråter inte" men tårar strömmar nerför kinderna. Man förnekar sin känsla och det är ju Lears hela problem. Om han förnekar att han är ledsen förnekar han också möjligheten till förlåtelse.

Börje Ahlstedt är den siste att säga att rollen kung Lear ska göras på ett speciellt sätt, utan menar att det finns många olika lösningar.

– Jag gör den inte som Jarl Kulle gjorde, och han gjorde den inte som Laurence Olivier. Jag minns Bergmans uppsättning väl och han gav som alltid stor frihet att skapa rollerna. Han spänner upp ganska stränga ramar men man inser snart att de är till för att vidgas, att förflyttas, inte hur långt som helst men till en viss gräns. Bergman vill att man ska våga.

Jag minns scenen när kungen skulle bli galen. Då satt Jarl Kulle på sufflörluckan, som fanns mitt på scenen på den tiden, och jag hade fått instruktion av Bergman att vara alldeles bakom honom, på knä.

Det där kände väl Jarl Kulle och man märkte att han blev irriterad. Jag hade fått regi av Bergman: "Börje, var absolut stilla, tänk bara: Stackars kung". Och Jarl Kulle spelade på medan jag krympte rollen och bara spelade själsligt med empati och kärlek till en kung som höll på att bli galen. Jag mobiliserade en stark kraft bakom Jarl Kulle, han kände den och han ville inte alls ha mig där. Men det skulle vara så.

"Det blir en bra dynamik", menade Bergman.

Börje Ahlstedt har spelat ett antal shakespeareroller på Dramaten, men vem visste att han också ägnar sig åt uppsökande verksamhet bland gamla och sjuka.

– Jag är ibland ute på mentalsjukhus och på långvården, där jag till exempel låter människor spela öppningsscenen i Shakespeares *En Vintersaga* med Leontes och drottningen. Jag spelar med i början och låter dem sedan ta över. Jag tycker om att arbeta så brett, både med unga och gamla. Att ibland byta dramatenpubliken mot dessa människor tycker jag känns väldigt bra.

Intervju: Roland Heiel

Paris i *Troilus och Cressida* 1967; Romeo i *Romeo och Julia* 1971; Laertes i *Hamlet* 1974; Enobarbus i *Antonius och Kleopatra* 1975; Kent i *Kung Lear* 1984; Marcus Brutus i *Julius Caesar* 1985; Macbeth i *Macbeth* 1986; Claudius i *Hamlet* 1986; Leontes i *Vintersagan* 1994; Kung Lear i *Kung Lear* 2003-04.